

Warszawa, 16 luty 2012 r.

Maciej Dydo
Naczelnik Wydziału Prawa Autorskiego
Departament Własności Intelektualnej i Mediów
Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego

Szanowny Panie,

Z dużą uwagą śledzimy prace Stałego Komitetu ds. Praw Autorskich WIPO nad projektem instrumentu w sprawie wyjątków i ograniczeń na rzecz bibliotek i archiwów. Mimo, iż konstrukcja wyjątków na rzecz bibliotek i archiwów w polskiej ustawie o prawie autorskim i prawach pokrewnych jest dość szeroka, ważne dla nas jest, aby zapewnić ich trwałe i nieumniejszone funkcjonowanie zarówno w świecie analogowym jak i cyfrowym. Natomiast dla przepływu wiedzy, informacji i kultury istotne jest aby biblioteki na całym świecie cieszyły się takimi samymi wyjątkami w zakresie działalności bibliotek. Chcemy podkreślić, że polscy bibliotekarze całkowicie popierają projekt traktatu w sprawie wyjątków i ograniczeń od prawa autorskiego na rzecz bibliotek i archiwów przedstawiony przez IFLA, ICA, Eifl i Innovarte SCCR/23/3 jak również projekt w sprawie wyjątków i ograniczeń od prawa autorskiego na rzecz bibliotek i archiwów przedstawiony przez Brazylię, Ekwador i Chile SCCR/23/5 .

Uważamy, że oprócz tematu 11 (tłumaczenia dzieł) wszystkie pozostałe 10 zagadnień związanych z wyjątkami na rzecz bibliotek i archiwów zidentyfikowanych podczas 23 sesji Stałego Komitetu ds. Praw Autorskich WIPO w dokumencie *Draft compilation on limitations and exceptions for libraries and archives* mają równorzędne znaczenie dla bibliotekarzy.

Do analizy wybraliśmy 6 zagadnień:

Temat 1: Zachowanie zbiorów (Preservation)

Mimo, iż prawo do kopiowania w celu zachowania i ochrony własnych zbiorów wydaje się być szeroko zdefiniowane w prawie polskim to należy podkreślić, że nadal bywa przedmiotem odmiennych interpretacji. Bywa, że prawnicy interpretują je

zawężająco, zezwalając na kopiowanie tylko materiałów już częściowo zniszczonych bądź niemożliwych do nabycia na rynku. Z punktu widzenia bibliotekarzy, zachowanie zbiorów to również działanie prewencyjne. Dla przykładu, coraz częściej istotną część zbiorów stanowią materiały audialne i audiowizualne. Ze względu na swą łatwość do zarysowań i potencjalnych zniszczeń płyty DVD są tymi materiałami bibliotecznymi, które bibliotekarze bardzo chętnie udostępniają lub udostępnieliby w formie kopii, nawet jeśli nie są one jeszcze zniszczone, ale właśnie w celu uniknięcia nieodwracalnych zniszczeń. Mimo, iż część tych materiałów jest nadal dostępna na rynku ograniczone fundusze bibliotek nie pozwalają na stałe zastępowanie zarysowanych nośników DVD. Z informacji zebranych w mediach polskich wynika, że skala zniszczeń materiałów na płytach DVD jest ogromna. Część zbiorów jest zniszczona już po dwóch pierwszych udostępnieniach. Problem ten nie dotyczy wyłącznie bibliotek polskich.

Jeśli chodzi o materiały piśmiennicze to wraz z upowszechnieniem się tzw. wolnego dostępu do zbiorów ich podatność na zniszczenia wzrosła. Wolny dostęp do zbiorów, kiedyś możliwy tylko w małych bibliotekach publicznych, jest obecnie podstawową formą udostępniania zbiorów w dużych bibliotekach publicznych i naukowych. Forma ta, poza zaletami, których nie ma potrzeby tu omawiać, wprowadza jednak ograniczoną kontrolę działań użytkowników bibliotek, w tym możliwość ustalenia który z użytkowników dokonał zniszczeń w konkretnym obiekcie (np. wydarcie stron, wymazanie części ilustracji, usunięcie rycin, map, etc). W Bibliotece Uniwersytetu im. Mikołaja Kopernika w Toruniu co roku zniszczeniu ulega ponad 50 książek z wolnego dostępu. W takiej sytuacji biblioteki ponoszą koszty naprawy, ewentualnie ponownego zakupu zniszczonych pozycji, co w przypadku pozycji szczególnie cennych (często albumów, atlasów) nie zawsze jest finansowo możliwe.

Temat 3: Egzemplarz obowiązkowy (Legal deposit)

Niektórzy wydawcy nie akceptują obowiązującego prawa domagając się np. zapłaty za dzieło przekazywane w ramach prawa o egzemplarzu obowiązkowym lub omijają to prawo. Naszym zdaniem należy określić zakres wyjątków dotyczący egzemplarzy otrzymanych przez biblioteki jako egzemplarze obowiązkowe i wykorzystanie tych egzemplarzy w praktyce biblioteczej tak jak innych egzemplarzy zakupionych lub podarowanych bibliotece.

Temat 5: Import równoległy (Parallel importation)

Wprowadzenie wyjątku na rzecz importu równoległego książek pozwoli bibliotekom legalnie i bez żadnych wątpliwości prawnych kupować i wymieniać książki z krajów poza Unią Europejską. Można wyróżnić dwa zasadnicze powody, z powodu których biblioteka nie może nabyć książki z zagranicy. Po pierwsze, biblioteka w Polsce może nie być w stanie nabyć książki w cenie i czasie zaproponowanym przez jedyne dystrybutora. Dość często zdarzają się sytuacje, kiedy dystrybutor będący monopolistą na danym rynku, dyktuje ceny a czas realizacji zlecenia bywa dość długi. Możliwość importu książek za pośrednictwem dystrybutora z innego kraju, czy też po prostu zakup za pośrednictwem zagranicznej księgarni może znacząco obniżyć koszty i skrócić czas realizacji zamówienia. Taka możliwość wpłynie pozytywnie zarówno na budżety bibliotek jak i przyspieszy dostęp do informacji i wiedzy. Wobec zgłaszanych

obaw wyjaśnić należy, że biblioteki zawsze kupują książki pochodzące z legalnych źródeł i wprowadzone do obrotu zgodnie z prawem. Każdy monopol ograniczający wolny rynek działa negatywnie na konkurencję oraz prowadzi do wzrostu cen. Regionalne wyczerpanie prawa na terenie Unii Europejskiej i Europejskiego Obszaru Gospodarczego jest dowodem na możliwość stworzenia działającego w praktyce modelu dopuszczającego import równoległy różnych dóbr, w tym książek. Drugi powód trudności z nabyciem książek z zagranicy, to ograniczenie terytorialne w dystrybucji. Właściciel praw autorskich wprowadza ograniczenie w dystrybucji danej książki, czy innej publikacji do jednego kraju bądź regionu. Tym samym użytkownicy bibliotek zostają pozbawieni konkretnych tytułów lub wydań (przykładowo zdarza się, że amerykańskie książki ekonomiczne mają inne załączniki, lub inne podstawy analiz). Inny przykład to, tzw. polonica. Jednym z zadań Biblioteki Narodowej jest gromadzenie, opracowywanie i udostępnianie wszystkich publikacji polskich lub dotyczących Polski wydanych za granicą oraz publikacji obcych z zakresu nauk społecznych i humanistycznych, ze szczególnym uwzględnieniem nauki o książce, niezbędnych dla rozwoju nauki i kultury polskiej - zwłaszcza wydawnictw informacyjnych. Biblioteka Narodowa ma również obowiązek wieczystej archiwizacji po jednym egzemplarzu materiałów bibliotecznych, które powstały za granicą, a dotyczą Polski. Ograniczenia w dystrybucji książek do określonego obszaru geograficznego (np. Stany Zjednoczone) powodują, że Biblioteka Narodowa albo nie realizuje swoich funkcji, albo działa w niepewności prawnej (za każdym razem należy posiadać wiedzę, czy na gruncie prawa autorskiego danego kraju doszło do wyczerpania prawa autorskiego jeśli książki otrzymuje w ramach wymiany bądź darów).

Temat 6: Wypożyczenia i wymiana międzynarodowa (Cross border use)

Wymiana międzybiblioteczna i dostarczanie dokumentów stanowią jedną z podstawowych usług bibliotecznych. Wyjątek na rzecz tych usług jest niezwykle istotny dla przepływu wiedzy, nauki i kultury. Postulujemy jego wprowadzenie, ponieważ również w Polsce zdarzało się, że biblioteki były związane umowami licencyjnymi ograniczającymi lub zakazującymi dostarczania dokumentów z baz danych lub w formie cyfrowej.

Zagadnienie to jest powiązane z tematem 10: Umowy, o którym szerzej poniżej.

Temat 9: Techniczne zabezpieczenia (Technological measures of protection)

Ustanowienie wyjątku na rzecz możliwości zarówno obchodzenia technicznych zabezpieczeń, jak i posiadania narzędzi służących do zdejmowania tych zabezpieczeń z mediów elektronicznych jest konieczne dla realizacji misji bibliotek, która polega na zachowaniu dziedzictwa kulturowego i naukowego. Jeśli obchodzenie zabezpieczeń (zarówno czynność jak i/lub posiadanie odpowiednich narzędzi) nie będzie możliwe za kilka lat niemożliwe będzie przeniesienie zabezpieczonych nośników na inny format. Należy zwrócić uwagę, że biblioteki już zmagają się z problemem zmiany formatów przy przechodzeniu z dyskietek na DVD. Olbrzymia ilość materiałów bibliotecznych została bezpowrotnie stracona, bo nośniki nie nadawały się do odtworzenia. Jeśli na stale przyśpieszający problem zmiany formatów przechowywania danych wynikający z technologii nałoży się niemożliwość ich

zmiany wynikająca z prawa ogromne obszary dziedzictwa kulturalnego i naukowego mogą zostać stracone na zawsze.

Dodatkowo, usuwanie technicznych zabezpieczeń umożliwia kopiowanie nośników, o którym mowa w temacie 1.

Temat 10: Umowy (Contracts)

Zgodnie z kodeksową zasadą swobody umów postanowienia, które nie naruszają prawa są dozwolone. Jednak swoboda kreowania stosunku umownego, zwłaszcza jeśli jego strony nie mają jednakowej siły negocjacyjnej (co zwykle ma miejsce w przypadku negocjacji pomiędzy wydawcami a bibliotekami) może doprowadzić do wprowadzenia nadmiernych, niejasnych interpretacyjnie ograniczeń.

Np. w umowach na korzystanie z baz danych często pojawia się zapis, który ogranicza możliwość udostępniania danych tylko do czytelników zarejestrowanych (np. studentów danej uczelni). W takim przypadku nie mogą być obsługiwani czytelnicy niezarejestrowani, jednodniowi. Czy to nie narusza zasad dozwolonego użytku prywatnego? Biblioteki są otwarte dla wszystkich użytkowników, stąd ograniczenia licencyjne wpływają negatywnie na zakres i jakość usług bibliotek. Inną, często pojawiającą się klauzulą jest nakaz zachowania poufności warunków kontraktu (co w przypadku umów licencyjnych na dostęp do baz, opłacanych z publicznych pieniędzy wydaje się być dość kuriozalne) a odmowa akceptacji tego, lub innego punktu doprowadza do całkowitego zerwania negocjacji, ponowne ze szkodą dla użytkowników, którzy tracą możliwość dostępu do źródeł wiedzy i informacji.

Mamy nadzieję, że przedstawiciele polskiego rządu wesprą działania środowisk bibliotekarskich z całego świata na rzecz stabilnych i zrównoważonych wyjątków od prawa autorskiego. Dzięki nim możliwy będzie równy i powszechny dostęp do nauki, wiedzy i kultury na całym świecie.

Barbara Szczepańska
eIFL Polska

Elżbieta Stefańczyk
Przewodnicząca Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich

Bożena Bednarek-Michalska
Wiceprzewodnicząca Stowarzyszenia EBIB, Przewodnicząca Koalicji Otwartej Edukacji